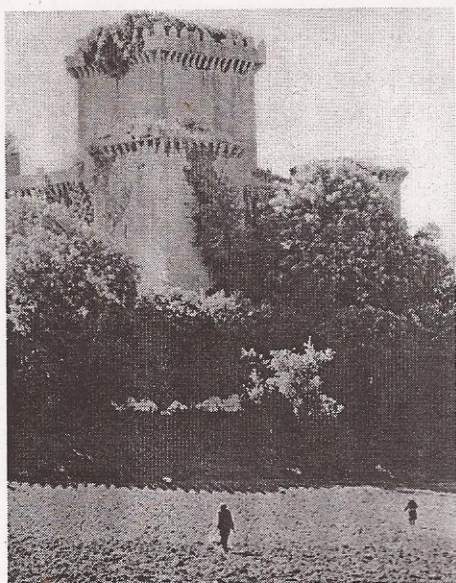

ARREDORES DE SANTANA PEREGRINANDO CARA A COMPOSTELA (III) "A ESCOLA EN SANTANA"

Por: Jose Manso Gómez

Os dous amigos da Limia, despois do seu merecido descanso en Portomarín, seguiron o seu Camiño rumbo a Palas de Rei. Quedaran, xa que tiñan tempo, en ir máis paseniñamente e así pararse máis a contemplar a beleza da paisaxe que ían percorrendo, o seu patrimonio histórico - artístico e a gastronomía das diferentes zonas; ó carón, ían charlando sobre as súas particulares experiencias e costumes da súa Limia natal.

A primeira parada importante tivo lugar en Palas de Rei. Posúe un patrimonio artístico moi variado e interesante destacando, no eido do campo Sacro, un bo número de igrexas sobre todo varias de estilo románico o século XII; dentro da arquitectura civil salientar o importante número de Pazos e Casas Solariegas e como punto principal o Castelo de Pambre que data dos séculos XIV e XV construído sobre un macizo rochoso e que os expertos citan como un dos mellores exemplos de arquitectura militar galega destacando por ser un dos poucos que non sufriron moitos danos coa revolta Irmandiña.

Despois de gozar da arte de Palas, poñemos rumbo a Melide onde se une o Camiño Francés coa Ruta Costeira que viña dende o País Vasco e Cantabria. Aquí visitamos as igrexas de Santa María do século XII, a ponte medieval sobre o río Furelos, a igrexa de San Pedro onde ó seu lado se atopa o que din é o cruceiro máis antigo de Galicia e o Museo de Terra de Melide.

Logo colleremos camiño cara a Arzúa onde saborearemos os ricos queixos nas súas variantes de fresco, semicurado e curado.

Foi aquí, saboreando este riquísimo queixo, cando viñeron á nosa memoria o que nos daban na primeira escola que tivemos en Santana, e foi así como nos puxemos a recordar...

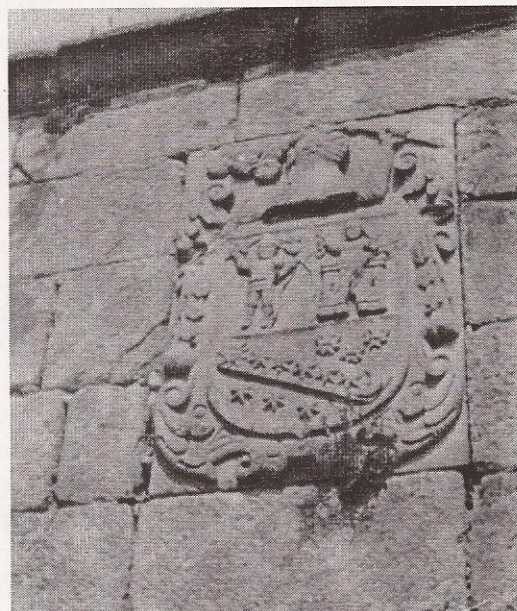
OS MESTRES AMBULANTES

Antes de 1958, o que quería aprender a ler e escribir debía buscarse a vida como podía. Había escola oficial en Sandiás, pero o caso é que non estaba regulada a dependencia do noso pobo a esa escola ou a calquera outra.

O estraño da situación é que, aínda así, houbera quen soubera ler e escribir. Os nosos pais contaban que ían a Sandiás pero que, como o mestre lles pegaba, a maior parte dos días "*lataban á escola*" e quedaban no Souto de Brais, nos buracos dos centenarios castiñeiros. É por iso que non era estraño que cando calquera persoa se desenvolvía ben coas letras, puxera escola, sen necesidade de título algún, a cambio dunha tega de centeo.

Foi así como chegou a mestre o Asturiano, un errante cun día aterrou por Santana e que se fixo de seguida famoso, pero máis polos crueis castigos que imponía que polo éxito do seu ensino. Foron tamén famosas As Mecas, dúas irmáns nadas no pobo que foran a estudar algo á capital e eran fillas do Meco, o

médico, da familia dos do pazo, pero que viñeran a menos. Contan as malas linguas que a pesar dos aires de señoritangas, eran as que máis fame pasaban na aldea.

A aula de verán era o patio da casa, ó aire libre. A de inverno, a corte, ó calorciño da fermentación do esterco das vacas. E, dende logo, sempre había que levar unha banquetiña da casa para se sentar.

No Castro funcionou moito despois (foi a primeira escola), outra de semellantes características na casa do tío Ribeirao, pero non durou nin dous anos. Despois fora a Corga, onde xa había escola de primaria oficial.

A ESCOLA EN SANTANA

A primeira escola oficial que se abriu en Santana fundouse o día 28 de febreiro de 1958, sendo inspector de ensinanza primaria da Provincia D. Constantino Abella e mestra a Sra. Mariluz. Abriuse por iniciativa de seis ou sete veciños e gracias ó tesón e sacrificio da comisión integrada polos mesmos. Recordaba aínda os nomes: Celso Manso, José Rodríguez, David Santana, Eligio Gómez, Manolo Raño e Eloy Doval.

A parte dos innumerables trámites burocráticos polos que tiveron que se desprazar á capital e vencer dificultades engadidas derivadas da súa inexperiencia e lóxica ignorancia, houberon tamén de vencer a reticencia e falla de colaboración de moitos veciños, quizais os máis podentes, que se negaron a contribuír coa cota mínima asignada de 2.000 ptas.

Pola contra deuse o caso de veciños, nos que a súa inhibición estaba máis que xustificada por pobreza, que contribuíron dentro dos seus medios, deixando o seu honor moi alto.

Houberon de mercar todo o mobiliario: armario de libros, mesa para a mestra, pupitres (en madeira de castaño), outras mesas, cadeiras, libros, mapas, murais, bandeira, encerado, lapis, tinteiros, etc., seguindo unha lista facilitada por inspección.

O meirande problema xurdía pola falla de local, xa que a construción dunha casa facíase prohibitiva para un pobiño tan pequeno como Santana e o Plan Nacional para a construción das Casas Escola non se levaría a cabo ata tres anos máis tarde. Solucionouse co xeneroso ofrecemento do veciño José Rodríguez Durán, que puxo a disposición da comisión o sobrado da súa casa.

Por fin chegou aquela feliz mañá. Cando chegaron o Sr. Inspector e Señora, acompañados pola Sra. Mestra e marido, sen presenza de autoridade municipal algunha, foron recibidos cunha salva de foguetes e o ofrecemento dun cóctel por parte da comisión.

Unha anécdota daquela data xurdiu da muller do

Inspector que non tomaba alcohol e comentou, que lle iría mellor un vasiño de leite. Como non o había alí, a miña nai marchou veloz á casa a mungui-la vaca para poderllo ofrecer.

Cando rematou a inauguración, sacouse a bandeira ó balcón e subimos tódolos rapaces. No encerado esperábanos un debuxo con xices de cores: Un bosque e unha nena cunha cestiña do brazo e coa lenda "Caperucita encarnada". Non permitimos que a mestra o borrara durante unha semana enteira: unha imaxe indeleble na memoria.

A escola agrupaba ós nenos e nenas de Santana, O Castro, A Ladeira e Novaiño (próximos, coma quen di, de Santana e que participaban xuntos en case tódolos traballos comunitarios). Asistimos un total de 23 raparigos de entre os 6 e os 13 anos (¡Nunca volveu a haber tantos!), ós de 14 anos xa os pais os tiñan retirado da escola para dedicalos ó traballo. Para patio de recreo tiñamos a Carriera, a Eira de Riba, a Poula do Bouzo,...

Foi por aquel entón cando recibimos por primeira vez o queixo e o leite en po da axuda americana que, por certo, duraría pouco tempo: o queixo porque o terminaron por comer os distribuidores polo camiño e o leite porque todos tiñamos vacas na casa e o que nos daban non nos gustaba.

Chegáramos a Arzúa en día de mercado e diso xurdiron tamén os vellos oficios ambulantes que a nosa terra chegaban por aquel entón...

OS AMBULANTES O AFIADOR E PARAUGUEIRO

Viñan empuxando a súa roda e anunciábase cun

chífaro. É un oficio que xa está moi descrito en multitude de publicacións.

Dicir que non tiña moito traballo porque a xente da Limia soía ser bastante destra na arte de afiar os coitelos e ferramentas. ¿quen non tiña unha afiado ira

na casa ?

O CAPADOR

Tamén se anunciaba cun chífaro do oficio. Sempre pensaba un que o que realmente viña era a dar un concerto, porque entoaba unha longa sonata. Pero de seguida sacábanos de dúbidas porque engadía: “¡Capadooooor!”.

Por alí era famoso o capador de Guillamil. Empregaba unha navalla cabriteira e como desinfectante, manteiga e cinza.

OS FOLLALATEIROS

Chegaban nun carromato tirado por un burro e cargado de tallas, farois, candís e poticos. Viñan dous ou tres homes e as súas mulleres cunha morea de pequerrechos.

Instalaban os seus requitraqes debaixo do “Alpendio da Antonia” e durmían no forno, senón cocía. De seguida anunciábanse casa por casa e a xente leváballes tallas de cinc furadas para cravatear, potas para estañar-las

angas, encargos dun candil ou un farol novo, facer unha canada para o leite, etc.

Podían botar máis dunha semana enteira no pobo e cando marchaban non ían de baleiro, porque a xente, por riba de pagarlles, dábanlles víveres e roupa para os rapaces. Recordo a unha familia que viña dende hai anos, ós que lles dicían “Os da Matilde”. Nunca soubemos de onde procedían.

OS CACHARREIROS

Aparecían por alí a partires do mes de novembro e pasaban todo o inverno ata a chegada do bo tempo. Era un home cunha reata de dúas ou tres mulas, con aparellos atestados de cacharros de barro, aínda que, na derradeira adoitaban traer mantas.

Procedían de Astorga ou Benavente e todo o mundo dicíalles “Os Castellanos”. Acostumaban parar en Sandiás, onde tiñan unha casa alugada para almacenaren a súa mercancía. Tamén traían trigo e millo para a sementeira.

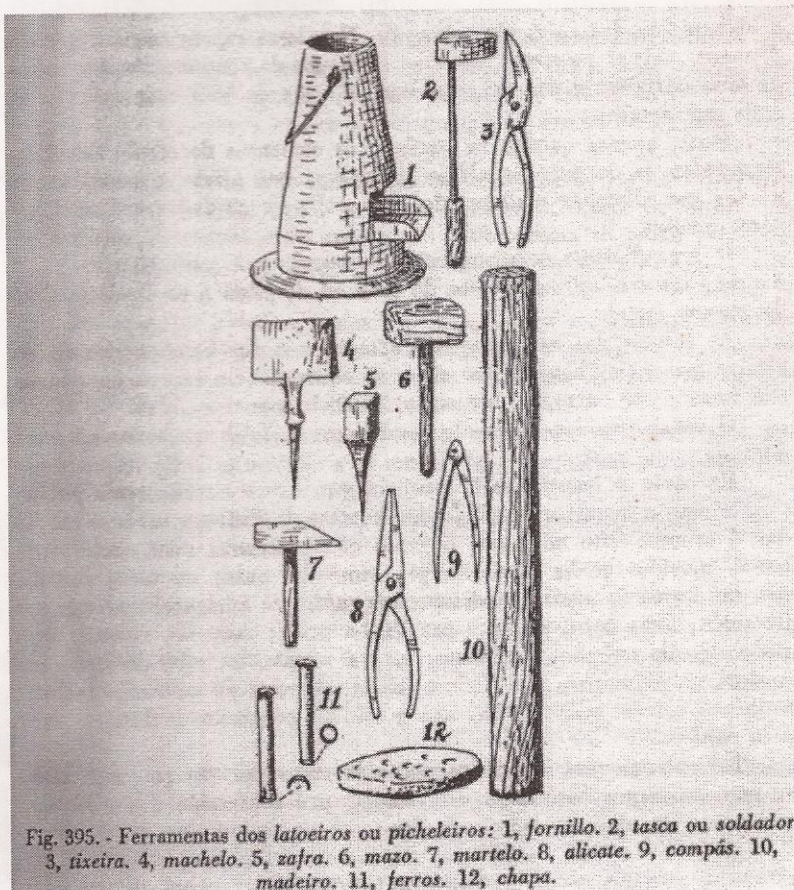

Fig. 395. - Ferramentas dos latoeiros ou picheros: 1, fornillo. 2, tasca ou soldador. 3, tixeira. 4, machelo. 5, zafra. 6, mazo. 7, martelo. 8, alicate. 9, compás. 10, madeiro. 11, ferros. 12, chapa.

Anunciábanse á entrada do pobo co berro “¡Ooooooh!”. Xa polos finais dos anos sesenta xa viñan a bordo dun Land Rover e aínda respectaban o percorrido doutros anos.

OS ARRIEIROS

Os vellos de alí recordan arrieiros que o mesmo mercaban que vendían pero, sobre todo, ós que viñan merca-las patacas, que despois as levaban en reatas de cabalerías, cada un con dúas ou tres mulas, e que as almacenaban na Fontela para, dende alí, reexpedir para Ourense e outras capitais.

Eran de distinta procedencia pero os máis famosos eran os *maragatos*.

OS PELIQUEIROS

Mercaban pelicas de coellos e ovelas. O curtido destas peles facíase na casa, estirándoas en fresco por medio de dous paos afiados que tensaban nos extremos e cubríndoas con cinza.

A roupa vella aproveitábase ata que xa case non servía para nada, entón os farrapos vendíanselle ó *farrapeiro* que viña con frecuencia e, tamén, recollía o pouco cartón que había. Todo con destino á reconversión en papel.

OS CHATARREIROS

Mercaban ferralla e chatarra vella. A xente aproveitaba a oportunidade para desprenderse de cachifallos que estorbaban na casa e sacar para unha botella de aceite que era para o que alcanzaba a venda.

Non era raro que se deixaran enganar e venderan por unha miseria cousas de gran valor, como foi o caso dunha caldeira de cobre duns 100 l. na casa dos meus pais.

OS DO CORNECELO

O cornecelo (*Claviceps purpurea*) é un fungo de cor gris escuro, case negro, semellante a un tizón, que se desenrola na espiga do centeo no momento da floración. Empregábase na industria farmacéutica para a fabricación de menciñas polas súas propiedades terapéuticas - hemostático.

Víñano a mercar polas portas provistos dunha pequena romana que pesaba en libras. Era no mes de xuño cando se recollía. Requiría moitas horas para poder xuntar unha soa libra (pouco máis de medio quilo), pero pagábase ben

e era un bo recurso para os raparigos que querían facer uns reais para poderense pagar algún capricho ou necesidade, pero tamén o buscaba a xente maior, mulleres e vellos sobre todo.

OS SERRADORES

Eran precisos para a fabricación das táboas do sobrado ou para o tronzado de trabes para as tesoiras das casas, para os pontóns, etc. Dícían que os verdadeiros expertos eran os portugueses. Traían uns tronzadores que manexaban entre dous homes, turrando cada un por cadansúa beira. Consegúan que o fío pasara, limpo e vertical, pola liña recta que se imprimía cun cordel mollado en tinta vermella e que despois de tensado deixábase caer sobre a madeira.

